

Pedagógusdinasztiák létjogosultsága pedagógus karrierpályák tükrében Magyarországon

Tanulmányom a pedagógusdinasztiák vizsgálatára koncentrál.¹ A tanulmányom elején olyan kérdésekre keresem a választ, mint: Kik a pedagógusok? Mi a motivációja az egyéneknek, akik a pedagógusképzést választják? Ezen kívül további érdekes pályaválasztási motivációkat is szeretnék röviden felvázolni. Ezután fontosabb vizsgálati eredményeket/ trendeket szeretnék közölni, amelyek jelentősen befolyásolják mind a pedagógusok pályaválasztását, mind a pedagógus dinasztiák meglétét: (1) A pedagógus pálya gyakran áthagyományozódik. (2) Az óvodapedagógus és tanító végzettségű szülők általában első generációs értelmiségi rétegeként jelentkeznek a társadalmi palettán. (3) Érdemes figyelembe venni azt a tényt, hogy a pedagóguspálya teljesen elnöiesedett. (4) A pedagógushallgatók elhelyezkedési arányai fontos tényezőként jelennek meg. (5) A pedagógus szülők befolyása, mintája jobban érvényesül. (6) A pedagógus szülők gyerekei jelentős segítséget kapnak valamelyik pedagógus szülőtől választott szakmájuk gyakorlásához. (7) A családok értékrendszere a szülők segítségével átadódik. A gyerekek minél elhivatottabbnak, minél inkább jó pedagógusnak látják szüleiket, annál biztosabban választják a szülők hivatását.

Mi a pedagógus karrier?

Miként is lehet definiálni a karriert a pedagóguspályán? *Vizsgáljuk meg a tanárok csoportját a társadalomban!* Kozma Tamás (2009) szerint a pedagógus társadalom történeténél, életkörülményeinél s nem utolsósorban képzettségénél fogva egyben társadalmi csoport is – amely markánsan elkülönül, esetenként konfrontálódik is más társadalmi csoportokkal kultúrájában, érdekeiben és életkörülményeiben. Bár mi – a szülők, a közvélemény, a közvéleményre hivatkozó s azt formáló média, a politika – rendszerint az egyes tanárt látjuk (esetleg az iskolát), az egyes tanárokon keresztül egy nagy társadalmi csoporttal lépünk érintkezésbe.

Di Blasio Barbara (2010) tanulmányában ír arról, hogy Mérei Ferenc szerint pedig az emberi megnyilatkozások, azok közt a pályaválasztás is, magukban hordják az egyén egész történetét. Pályának a társadalmilag elfogadott és az egyén létfenntartásához szükséges tevékenységet tekintjük. Ebből következik a pályaválasztás fogalmának definíciója, mely szerint a pályaválasztás komplex jelenség, amelynek társadalmi és egyéni aspektusai vannak. A valóságban a pályaválasztásban a két tényező szétválaszthatatlanul forr össze.

A pályaválasztás olyan folyamat, amelynek eredményeként az egyén olyan tevékenységet, foglalkozást választ, amelyben jó esetben adottságai és lehetőségei alapján meg-

kezdheti a pályára felkészítő tanulmányokat. Minden pálya általában olyan szerepekből áll, amelyeket az egyén élete során gyakorolt, vagy azokat elsajátítva gyakorolni fog. Szerepeink egyike a foglalkozási szerep.

A szándék, mely a pályaválasztási döntéshez vezet, az egyén saját kompetenciáinak ismeretét feltételezi. Mondhatnánk úgy is, hogy a személy önmaga ismeretében kompetens, amikor szándékai szerint cselekszik, vagyis pályát választ. Szükség van az egyén öndefináló képességére, amelyben az önelfogadás döntő szerepet játszik. Korábbi elméleti kutatások is rámutattak a személyiség szerepére a pálya kiválasztásában, az arra való felkészülésben és a tényleges szakmai tevékenységben (*Allport, 1997*).

McAdams (2006) szerint a személyiségnek három szintje van. Az első szint az öröklött diszpozíciókkal függ össze. Bővebben megfogalmazva: ahogy mások általában az egyént látják, vagy amilyennek az egyén első megközelítésben jellemezné önmagát. A második szint az alábbi tulajdonságokat tartalmazza: motivációs erők, célok, érdeklődések, attitűdök, értékek, kapcsolati stílusok stb. A személyiség e szintje segíti az egyént a mindennapi élet kihívásaira való reagálásban. A harmadik szint az emberi létezés jelentésteremtő ereje, amelynek lehetséges megnyilvánulása az emberi történetalkotás. Az élettörténet nagyon hasznos forrás az identitásfejlődés vonatkozásában. Tovább lépve, életkori szakaszokként bizonyos fejlődési trendeket lehet megfigyelni. Úgy tűnik, hogy a tartalom-elemzés alkalmas módszer a pályaválasztás elemzésére.

A motiváltságról Ritoók Magda nyomán elmondhatjuk, hogy a „prediktor faktorok” közé sorolható Szerinte a pályafejlődésben az időtálló előrejelző tényezők a szociális dimenzióba tartozó prediktor faktorok közül kerülnek ki: szocializáltság, család, érzelmi harmónia, motiváció, szociabilitás. Ezek a tényezők általában igazak a fiatalok pályamotivációjára, amelyben a tanári pálya egy „alfaja” az összes egyetemi képzésnek. A vizsgálat eredményei empirikusan igazolják, hogy az élettörténeteszerű modellben megnyilvánuló narratív elemek szoros kapcsolatban vannak az egyén identitásállapotával és pályaválasztási motiváltságával (tanárok esetén) (*Di Blasio, 2010*).

Tanárjelöltek esetén a narratív identitás szempontjából legfontosabb integratív külső és belső erők a következők:

önismeret,

- az étellel való megelégedettség,
- a gyermekkor megítélése,
- anya és gyermekének kapcsolata,
- cél- és jövőorientáltság, illetve a jövőt érintő reményteli várákozás,
- konfliktusmegoldás,
- alkalmazkodóképesség,
- párkapcsolat.

Ezek szerint a tanárképzésben részt vevő hallgatók élettörténetéből az alábbi tulajdonságpárok között adódott közvetlen összefüggés, amelyek közül néhány alapján a személy identitásállapotára is következtethetünk, a teljesség igénye nélkül:

- az anya értékelése és a gyermekkor megítélése,
- az apa iskolai végzettsége szoros kapcsolatot mutat az anyáéval,
- az anya értékelése és az anya-gyermek viszony minősége közötti kapcsolat
- a megelégedettség és az önjellemezés kapcsolata,
- az anya értékelése és a példakép személye női hallgatók esetében,
- az önismereti bizonytalanság a cél- és jövőorientáltsággal,
- elégedettség és motiváció,
- cél- és jövőorientáltság és motiváció,
- a megelégedettség, az önjellemezés kapcsolata és a tanári pálya iránti motiváltság.

A fenti indikátorok szerint „jól szereplők” azok, akiknél korán kialakul egy pálya iránti érdeklődés, örömeiket lelik benne (*Di Blasio*, 2010).

Fentiekből adódóan a tanári pálya választási motivációi a következő tényezőkből tevődnek össze

- egyéni kiteljesedési tényező,
- interperszonális tényező,
- gazdasági tényező,
- szülői-szocializációs tényező (*Di Blasio*, 2010).

Zétényi Ágnes (1998) értekezésében kiemeli a jó tanár pályaválasztásának előzményeit: már felsőfokú tanulmányai megkezdése előtt elhatározta, hogy tanár lesz, tanulóként szeretett iskolába járni, kiváló teljesítményt mutatott az iskolában, szülei és rokonai körében sok tanár volt.

Mi az a dinasztia?

Dinasztiaként érdemezzük mindazokat az egy családhoz tartozó személyeket, akik egyazon uralkodó családhoz köthetők. Átvitt értelemben értelmezhetjük a tanár generációkat akár dinasztiaként is. A pedagógusdinasztiák tagjai jobbra elkötelezettek, sokszor reformerek, újításokat szeretnének bele vinni a neveléstudományba, vagyis innovátorok. Általában a család tanár tagjai magas célokat tűznek ki, amit a gyakorlat során meg is szeretnének valósítani.)

Az is közös jellemzőjük, hogy véleményük van a pedagógiáról, az napi diskurzusaik része.

Az apa és anya munkajelleg-csoportjának és foglalkozásának vizsgálata

Kutatásában Kovácsné Tóth Ágnes (2007) a pedagógushallgatók és ápolók pályaválasztását követte nyomon. A szerző rámutatott, hogy a gyermek pályaválasztására hatással van a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely, valamint a szülők iskolai végzettsége, hasonlóan a munkajelleg-csoporthoz és a foglalkozáshoz. A kutatás eredményei a következők voltak: szellemi munkát végez a hallgatók negyedének édesapja/nevelőapja (Npedagógus=27,4 százalék). A pedagógushallgatók édesanyjainak többsége is szellemi munkát végez (Npedagógus=53 százalék). A hallgatók szüleinek foglalkozását az 1. táblázat mutatja, amelyből nagyon fontos megállapítást tehetünk.

1. táblázat. A hallgatók szüleinek foglalkozás szerinti megoszlása (Npedagógus=402) (*Kovácsné Tóth*, 2007)

Pedagógushallgatók	Pedagógushallgatók	Foglalkozás
<i>Apa</i> <i>foglalkozása (%)</i>	<i>Anya</i> <i>foglalkozása (%)</i>	
1,5	5,5	ápoló
1,2	2,2	betanított munkás
2,0		egyéni gazdálkodó
8,5		egyéni vállalkozó
0,5	2,7	gondnok
1,2		informatikus, operátor
6,0		mérnök
3,0	10	pedagógus
61,2	22,4	szakmunkás

Pedagógushallgatók	Pedagógushallgatók	Foglalkozás
<i>Apa foglalkozása (%)</i>	<i>Anya foglalkozása (%)</i>	
4,0		manager
0,5		minőségellenőr
2,5		orvos
	14,5	adminisztrátor
	3,7	asszisztens
	7,2	könyvelő
	3,7	pénztáros
	4,4	óvónő

A szülők foglalkozásának áthagyományozódása

Az előző táblázatból kitűnik, hogy jó néhány hallgató a szülei szakmáját választja. A pályaválasztási szándék vizsgálata során külön megvizsgáltuk a foglalkozás hagyományozódásának tendenciáját az apa és az anya esetében is. A pedagógus hallgatóknál anyák esetében 10 százalékban, apáknál 3 százalékban. Ezt jelentős aránynak véljük. (A „szakmunkás” kategória magas aránya egy gazdag szakmacsoportot fed nyilván, s köztudott, hogy a pedagóguspálya ma is az „egylépcsős társadalmi mobilitás”, az első generációs értelmiségivé válás biztos útja.) A „pedagógusgyerekek” esetében a szociális tanulás esete körvonalazódik, vagyis a gyermek mintát lát az anyában vagy az apában. A gyerek úgy gondolja, hogy a szülő kiváló a saját szakmájában, és olyanná szeretne válni, mint ő, vagyis így mintát követ.

A pályaválasztás motívumainak vizsgálata

Kovácsné Tóth Ágnes (2007) kutatásában hangsúlyozza, hogy a család és a barátok hatása közel azonos arányban érvényesült. A karrier lehetősége a hallgatók többségét kevésbé vagy egyáltalán nem befolyásolta. A motivációk sorának utolsó helyein a „sok pénz keresésének a lehetősége” és a „máshova nem vettek fel” megnevezések szerepelnek.

A pedagógushallgatók 38,1 százalékának állt szándékában elhelyezkedni tanult hivatásában.

A felsőoktatásban hagyományosan vannak „nőies” és „férfias” szakok, amelyek a választott későbbi hivatással is összefüggést mutatnak. A nők körében az emberi kapcsolatokat előtérbe állító, segítő szakmákra felkészítő szakok hagyományosan népszerűek (Kovácsné Tóth, 2007). A nők aránya a bölcsészettudományi, a pedagógusképző, az orvos és egészségtudományi, valamint a társadalomtudományi képzési területeken is magasabb. Vizsgálata során Varga (2007) hasonlóan női többséget (70 százalék) talált a pedagógus szakon.

Jancsák (2012) kutatásában a következő eredményeket mutatta fel: Az egyetemisták és a főiskolások körében nőtt a középiskolai végzettséggel és a felsőfokú végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek aránya. 2008-ban az egyetemisták 40 százalékának, a főiskolások 30 százalékának volt diplomás az édesapja.

A szülői példakép fontossága

Kelemen Márkus (2008) a magyar tanárokat vizsgálván azt találta, hogy a „dinasztiákba tartozó” tanárok számára a professzió választása mint példaképek, minták követése (az időnkénti problémák ellenére) evidencia.

A szülők iskolázottsága

Jancsák (2012) kutatásából megállapítható, hogy felsőfokú végzettségű szülőkkel bír a diákok egyharmada. A debreceni tanárképzősök édesanyjainak nagyobb része diplomás – ezen belül pedig inkább főiskolai végzettségű –; feltételezésünk szerint óvónő, vagy tanítónő, vagy középiskolai tanár végzettségű. A debreceni válaszadók körében az apák 17 százaléka, az SZTE-n 14 százaléka főiskolai és 14 százaléka (az SZTE-n 15 százaléka) egyetemi végzettséggel rendelkezik, míg az anyák esetében magasabb ez az arány: diplomás anyával rendelkezik a válaszadók 47 százaléka (az SZTE-n 40 százaléka). Főiskolai végzettségű az anyák 34,8 százaléka (az SZTE-n 25 százaléka), és további 11,3 százalék (az SZTE-n 15 százalék) rendelkezik egyetemi végzettséggel.

Mindkét almintát jól mutatja a pedagógusképzések egyik sajátosságát: azt, hogy jelentős mértékben hozzájárulnak az intergenerációs társadalmi mobilitáshoz, annak ellenére, hogy napjaink modern társadalmában a kulturális mobilitás csatornája igen szűk, és a magasabb iskolai végzettséggel, tehát a nagyobb kulturális valamint presztízstőkével rendelkező szülők képesek a leginkább arra, hogy kedvező mobilitási pályára állítsák utódaikat (Jancsák, 2012).

A pedagógus szülők is szeretnék, ha a gyerekük minél megbecsültebb pályán helyezkedne el, így nem ritka, hogy magasabb presztízsű szakmák (orvos, ügyvéd, építészmérnök stb.) választását javasolják gyermeküknek, mivel ez lesz a család és az egyén társadalmi mobilitásának mozgatórugója. Azonban ha a szülők magasabb bért keresnek pedagógusként, a gyerek(ek) számára is vonzóvá válik a tanári hivatás, erre pedig egyre nagyobb esély van, mert a pedagógusok bérezése folyamatos emelkedést mutat.

Jancsák (2012) kutatásából az adatok alapján a hallgatók négy csoportja körvonalazódik:

1. az első generációs értelmiségi (egyik szülő sem diplomás),
2. a második generációs értelmiségi (a szülők valamelyike diplomás),
3. a harmadik generációs értelmiségi (a nagyszülők és a szülők valamelyike diplomás), illetve
4. egy negyedik kategóriát alkotva: valamelyik nagyszülő diplomás, de a szülők nem.

Jancsák (2012) kutatásából észrevehetjük, hogy egyéb befolyásos vállalkozó rokkal a debreceni tanárjelöltek közel egyharmada (30 százaléka), felső szintű gazdasági vezetővel a 17 százalékuk, elismert tudós vagy művész és sajtónál dolgozó újságíró családtaggal 13–13 százalékuk rendelkezik, míg területi szintű politikus tagja a családok 9 százalékának tagja, országos szintű politikus pedig a családok 6 százalékában van.

2. táblázat. A család kapcsolati erőforrásai (Jancsák, 2012)

	<i>Politikus</i>	<i>Befolyásos vállalkozó</i>	<i>Elismert művész, tudós</i>	<i>Sajtónál újságíró</i>	<i>Felsőszintű gazdasági vezető</i>	<i>Egyházi vezető</i>
Debreceni Egyetem (N=136, „Van”említések száma, fő)	21	42	18	18	23	5
Debreceni Egyetem („Van”, %)	15,5	30,7	13,2	13,2	16,9	4,2
Szegedi Tudományegyetem (N=378, „Van”említések száma, fő)	41	109	56	44	48	14
Szegedi Tudományegyetem („Van”, %)	10,3	28,7	14,8	11,7	12,7	3,7

Falus Iván (2006) a képzésbe belépők pedagógusképéről, az azt leíró vélekedéseiről, illetve azok mély beágyazottságáról írja: szerinte mindennek az alapja az, hogy a hallgatók az iskolapadban eltöltött 12 év alatt, tehát korábbi iskolai életútjuk során számtalan pedagógusmintával találkoznak. Különösen erős lehet a minta akkor, ha a szocializáció első szakaszai során kerülünk hatása alá, és még erősebb lehet akkor, ha a legközelebbi családtagok (például a szülők) szolgálnak mintaadóként. Az adatok alapján azt mondhatjuk, hogy a válaszadók legkevesebb ötödének közvetlen szülői mintája volt a pedagóguskép kialakulásához. Sőt, a családi körön belüli pedagógus létét szinte minden válaszadó jelezte. A pedagógus szülők leginkább főiskolai végzettséggel betölthető pedagógusállásban vannak (óvodapedagógusok, tanítók és általános iskolai tanárok), és kevésbé egyetemi végzettségű középiskolai, illetve felsőoktatási tanárok. A pedagógus apák inkább közép- és felsőfokon oktató tanárok, mint az anyák, akik inkább általános iskolai tanárok, tanítók és óvónők (mindkét almintá esetében közel azonos létszámban).

3. táblázat. Pedagógusminták a családban (Jancsák, 2012)

		Óvodapedagógus	Tanító	Általános iskolai tanár	Szakiskolai tanár	Közéiskolai tanár	Felsőoktatásban tanító tanár	Összesen
DE (N=136)	Édesapám /nevelőapám (fő)	1		1		4	1	7
	Édesanyám/ nevelőanyám (fő)	7	7	10		7		31
	Van a családban (%)	24,4	29,8	26,6	11,2	26	7,4	
	Nincs a családban (%)	70,2	64,9	66,4	79,9	69,3	85,9	
	Van a családban (említések száma)	32	39	34	15	33	10	163
SZTE (N=378)	Édesapám /nevelőapám (fő)	1	1	13	5	8	11	39
	Édesanyám/ nevelőanyám (fő)	16	20	19	1	10	9	75
	Van a családban (%)	28,6	34,7	33,3	14,1	23,8	17,5	
	Nincs a családban (%)	60,6	55	56,6	73,7	65,6	70,6	
	Van a családban (említések száma)	108	131	126	53	90	66	574

Jancsák (2012) kutatásában Kocsis Mihályra (2003) hivatkozik, akinek kutatásában a válaszadók 52 százaléka jelezte, hogy a családjában van pedagógus. Arra a következtetésre jutottak mindketten, hogy a családi körben kialakuló vélekedések aspektusában a tanári szakmára készülés tudatos választását illetően kapcsolat mutatható ki a „Volt-e pedagógus a családban” és az „Akar-e pedagógus lenni” kérdések válasz-adatsorai között.

Az adatok azt mutatják, hogy a pedagógus apával rendelkező hallgatók (50 fő) közel fele (21 fő) tanár szeretne lenni. A pedagógus anyával rendelkezők (106 fő) esetében is közel azonos ez az arány (45 fő). Megjegyzendő azonban, hogy azok száma valamennyivel kevesebb, akik a „Tanár szeretnél-e lenni?” kérdésre határozott „nem”-mel választottak (pedagógus apa: 17 fő, anya: 40 fő). Ezek az arányok megegyeznek a teljes minta

megoszlásával. A vizsgálat Kocsis eredményeit erősíti meg (a pedagóguscsaládból származó hallgatók között nem nagyobb a tanári pályát választók aránya), de az adatokból azt is láthatjuk, hogy a legszűkebb családi körben szerzett pedagógusminták erősítik a pályorientáció döntésbeli határozottságát abban, hogy határozott állásfoglalásra vezetik a hallgatókat. Azok aránya, akik a kérdésre igen választ adtak („biztos” tanári pályaválasztók), a „nem” és a „nem tudom” válaszokhoz képest, a szülői pedagógusmunka oktatási szintjének emelkedésével egyre növekedik. A középiskolai tanár édesanyjával bíró hallgatók között a legnagyobb azok aránya, akik tanárok szeretnének lenni-

Így három kategória jött létre: (1) az egyik szülő pedagógus, (2) a családban van pedagógus, (3) nincs pedagógus a családban (Jancsák, 2012).

4. táblázat. A „Tanár szeretne-e lenni?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása – a vizsgált személy az apa

	<i>Nem tudja</i>	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Összesen</i>
Óvodapedagógus	1	0	1	2
Tanító	0	3	2	5
Általános iskolai tanár	3	7	4	14
Szakiskolai tanár	1	2	2	5
Középiskolai tanár	4	4	4	12
Felsőoktató²	3	5	4	12
Összesen	12	21	17	50

5. táblázat. A „Tanár szeretne-e lenni?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása – a vizsgált személy az anya

	<i>Nem tudja</i>	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Összesen</i>
Óvodapedagógus	3	10	10	23
Tanító	7	10	10	27
Általános iskolai tanár	7	10	12	29
Szakiskolai tanár	0	1	0	1
Középiskolai tanár	1	10	6	17
Felsőoktató	3	4	2	9
Összesen	21	45	40	106

Jancsák (2012) tanulmányában a teljes minta adataira vonatkoztatva azt találta, hogy a hallgatóknak nagyobb arányban (48,5 százalék) szeretnének tanári pályán elhelyezkedni, mint a férfiak (32 százalék), és ezzel együtt a férfiak között nagyobb arányban vannak a határozott nemek képviselői (41 százalék), mint a nők között (31,6 százalék).

Ez az arány közel azonos, ha az adatokat a két intézményi alminta bontásában vizsgálták meg. A bizonytalanok aránya a nők között a kisebb: a tanárjelölt nők egyötöde a képzés utolsó félévében még nem tudta, hogy tanár szeretne-e lenni, ám a fiúknál ez az arány nagyobb, körükben a bizonytalanok a válaszadók egynegyedét alkotják. A debreceni hallgatólányok közül azonban arányában többen jeleztek bizonytalanságot e kérdésben, mint a szegedi hallgatók közül (Jancsák, 2012). Az adatok előrejelzik tehát a pálya elnőiesedésének a képzésbe kódolt voltát is.

6. táblázat. A „Tanár szeretne lenni?” (Jancsák, 2012) kérdésre adott hallgatói válaszok megoszlása

<i>Debreceni Egyetem</i>	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Nem tudja</i>
Férfi	10	14	6
Nő	41	26	
Együtt	51	40	30

<i>Szegedi Tudományegyetem</i>	<i>Igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Nem tudja</i>
Férfi	41	51	30
Nő	127	90	32
Együtt	178	141	62
DE és SZTE összesen	229	181	92

A szakma elnöiesedése

Visszatérve Jancsák (2012) kutatására: a Debreceni Egyetemen felvett almintát megfigyelve észrevehetjük, hogy a válaszadók 24 százaléka férfi és 76 százaléka nő, míg a Szegedi Tudományegyetem történet adatfelvétel válaszadóinak 32 százaléka férfi, 68 százaléka pedig nő (a teljes minta esetében egyébként 30 százalék férfi, 70 százalék nő volt).

A pedagógusképzésben a hallgatók nagyobb része nő, amely tény azt jelzi az oktatás-kutatók számára, hogy a pálya elnöiesedésének jelensége már a felsőoktatási szakaszba belekódolt dolog, amit Jancsák (2012) is megállapított kutatása során.

Nagy Mária (2001) tanulmányában értekezik arról, hogy a tanári-tanítói pálya mindennél általában a társadalmi felemelkedés legfrekvenciáltabb útját jelenti: „a pálya tömegessége és más értelmiségi pályáknál kevésbé szakképző jellege lehetőséget ad a nem hagyományosan értelmiségi családok gyermekeinek az értelmiségivé válásra”. Ezt a „trambulin-pálya” jellegét mutatja.

A kutatásból kikövetkeztethető, míg a szülők esetén a tanári pálya kiugrási lehetőség, addig a gyerekek számára már részben megélhetési forrásként szolgál, és a mintakövetés jelenségét, a hagyományok átvételét és továbbvívését is magában hordozza.

Általános tapasztalat, hogy a tanári pálya elnöiesedett, és azt is megtapasztaljuk, hogy inkább női ágon hagyományozódik tovább.

Tanárok gyerekei – pedagógus nemzedékek

Jancsák (2012) kutatásában kiemelte, hogy a „pedagógus szeretnék lenni” mint döntő motivációs tényező a tanítóképzős hallgatók körében jelenik meg leginkább (41 százalék), míg a tanárképző főiskolások egynegyede és az egyetemisták 16 százaléka jelezte ezt. A teljes mintában a válaszadók 20 százaléka vallott így. A „tanítók” mintabeli létszáma 71 fő, a tanárképzős mintába kerültek száma 305, az egyetemista almintá 621 fő.

A pedagógus mintákról mint befolyásoló tényezőről azt találták, hogy a legkevésbé a tanítóképzősök jelezték (3 százalék), hogy döntő hatással lett volna a továbbtanulási orientációra egy „kedvelt tanár példájának”, ám e kérdésben a tanárképzésben részt vevő hallgatók egytizede jelezte, hogy a tanári mintának döntő befolyást nyilvání (Jancsák, 2012). Ebből arra következtethetünk, hogy a mintaadó az egyik szülő lehetett.

Kocsis (2003) a következő megállításra jut: a pedagógus családba tartozó hallgatók, az iskolában másoktól szerzett mintákon túl, a családban élő pedagógusmintákon, a személy normarendszerén, cselekvés- és magatartásmintáin, verbális és nem verbális kom-

munikációján keresztül, azaz nemcsak mint vallott, hanem a praxis során megnyilvánuló értékpreferenciákkal is érintkeznek. A szülő tehát egyfajta mintát ad, vagyis a pályakezdés során is egyfajta tanár-diák kapcsolatban van gyermekével.

Pataki (1991) az iskola érték- és normarendjéről értekezve azt emeli ki, hogy nevelés nem létezik értéktételezés nélkül – akár pedagógiai embereszménynek, akár nevelési ideálnak nevezzük is azt –, majd másutt kijelenti: „az iskola és a nevelés világa mindig és szükségképpen normatív világ” (Pataki, 2002).

A tanárképzésből kikerülő fiatalok pedagógiai értékrendszere azért is fontos, mert a leendő tanárgenerációk nemzedékek sorának közvetítik a vallott normákat, értékeket, mintákat, a családi szocializáció, nevelés feladatait helyettesítendő. Ugyanakkor a nevelés mint tervszerű és tudatos személyiségfejlesztés nagymértékben függ a társadalom értékvilágától, melynek válságjelenségei „szorosan kötődnek a társadalom nevelési rendszerének megtorpanásához”, vallotta Kádár (2011).

Dudás (2004) alapján hangsúlyosnak tekintettük a tanári hivatásnak az értékek világával való erős kapcsolatát, annak is a mintaadó vetületét. A pedagóguscsaládba tartozó hallgatók, az iskolában másoktól szerzett mintákon túl, a családban élő pedagógusmintákon keresztül, azaz nemcsak mint vallott, hanem a praxis során megnyilvánuló értékpreferenciákkal is érintkeznek. A családi háttér másik két jellemzője az értelmiségi és pedagógusminta megléte (Jancsák, 2012).

Kékesi (2007) ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy a hazai tanárképzés rendszerében a tanári pályáról a jelöltekben élő kép és a tanári mintaközvetítő szerepek az iskola és a társadalom viszonyrendszerében értelmezhető módon formálódnak.

Az expanzió hajtómotorjaként azt indikálhatjuk, hogy a családok reprodukálni igyekeznek társadalmi státuszukat, vélekedett Bourdieu (1978, 1997) két tanulmányában is. Gábor (2000) szerint e jelenség legfontosabb színterévé az iskola válik, és továbbgondolhatjuk mindezt Andor (1998) megállapításával: az előbbieket következtében a munkaerőpiacon jól hasznosítható tudás iskolai határa, szintje egyre feljebb kerül.

Mindezen átalakulásokon kívül jelentős mértékben befolyásolják a tanár-diák-szülő nevelési háromszög hatékonyságát meghatározó elemek működését a munka világában történt változások, melyek egyrészt a szülők oldaláról a család világát (és a tanári szerepeket) alakították át, másrészt pedig kihívást jelentenek a képzés tartalma szempontjából, azaz a munka világára való felkészítés tekintetében is (Jancsák, 2012).

A pályaválasztás szempontjából esetlegesen megjelenő, úgynevezett meghatározó személyről a válaszadók kétharmada számolt be, az ő jellemzésükkor a kiemelkedő személyiségjegyek (47,8 százalék) és a kiemelkedő tudás (18,8 százalék) jelenik meg. A családon belül szerzett pályaeorientációt-pedagógusképet vizsgálva azt emelhetjük ki, hogy a válaszadók 52 százalékának van a családjában vagy a rokonságában pedagógus (Jancsák, 2012).

Összegzés

Amikor a tanulmány témája az ötlet szintjén megfogalmazódott bennem, nagyon egyszerűnek és kézenfekvőnek tűnt számomra. Számos átöröklött dinasztíát ismerhetünk fel a környezetünkben, ilyenek az orvos-, ügyvéd-, építész- és a tanár- vagy pedagógusdinasztíák is: a felnövekvő ifjú jelentős mintát lát a szülőben, s gyakran segítséget is kap. A pedagógus dinasztíák képviselői ott tanítanak mindennapjaink iskoláiban, oktatási intézményeiben.

Vizsgálódásom összefoglalásaként megfogalmazható, hogy pedagógusgenerációk elsősorban tanítók és középiskolai tanárok esetében figyelhetők meg. Itt nem ritka a ket-tő-három generációs pedagógus család sem, és köztük vannak olyan családok is, ahol az első generáció a társadalmi felemelkedés zálogát látta maga előtt.

Kutatási eredményeket figyelembe véve elmondhatom, hogy a pedagógusdinasztiák esetében családon belül inkább az anya a meghatározó pályaválasztási tényező. Szintén fontos megjegyezni, hogy az anya értékelése és a gyermekkor megítélése, a példakép megítélése alapján választanak pályát a pedagógus szülők gyerekei. A kiemelkedő pedagógusok gyerekei büszkéek szüleikre és szakmájukra, így ők is kiemelkedőt szeretnének alkotni a szülők szakmájában; illetve a generációk, dinasztiák egymással összefogva tanítanak, írnak, alkotnak.

Irodalomjegyzék

- Allport, G. W. (1997) *A személyiség alakulása*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Andor Mihály (1998): *Az esélyek újratermelődése*. 2014. 08. 15-i megtekintés, http://www.neumannhaz.hu/te/educatio/educatio/1998osz/studies/landor/landor_hu.vak
- Bourdieu, P. (1978): A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Bourdieu, P. (1997): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Új Mandátum, Budapest. 156–17.
- Di Blasio Barbara (2010): Pedagógus hallgatók pályaválasztása élettörténeteik tükrében. *Educatio*, 4. sz. 656–659.
- Dudás Margit (é. n.): *A belépő nézetek feltárása bevezetés a „saját pedagógiába”*. 2014. 06. 10-i megtekintés, http://nti.btk.pte.hu/dogitamas/BHF_FILES/html/28Keri/html/hefop06.pdf
- Falus Iván (2006): *A tanári tevékenység és a pedagógusképzés új útjai*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Gábor Kálmán (2000): Társadalmi átalakulás és ifjúság. In: uő (szerk.): *Társadalmi átalakulás és ifjúság*. Belvedere Meridionale, Szeged. 13–37.
- Jancsák Csaba (2012): Tanárképzésben résztvevő hallgatók értékítéletének szerkezete két regionális egyetemen. A Debreceni Egyetem és Szegedi Tudományegyetem tanárjelöltjeinek értékstruktúrái. Doktori értekezés. Debreceni Tudományegyetem, Debrecen. (kézirat)
- Kádár Béla (2011): A humán tőke deficitje. *Ezredforduló. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián*, 1–28.
- Kékesi Márk Zoltán (2007): A szubjektív életminőség térbeli vonatkozásai. In: Utasi Ágnes (szerk.): *Az életminőség feltételei*. MTA PTI, Budapest. 72–83.
- Keller Márkus (2008): A középiskolai tanárság professzionalizációja a 19. század második felében, magyar-porosz összehasonlításban. Doktori értekezés, ELTE BTK (kézirat)
- Kocsis Mihály (2003): *A tanárképzés megítélése*. Iskolakultúra, Pécs.
- Kozma Tamás (2009): Tanárképzés a Bologna-folyamatban. *Educatio*, 3. sz. 273–278.
- Kovácsné Tóth Ágnes (2007): Pályaválasztási motíváció értékrendi alapjai diplomás ápoló és tanárképző főiskolai hallgatók körében. Doktori disszertáció. Kézirat. Semmelweis Egyetem, Budapest.
- McAdams, P. D. (2006): The role of narrative in personality psychology today. *Narrative Inquiry*, 16. 1. sz. 11–18.
- Nagy Mária (2001): A tanári pálya választása. In: Papp János (szerk.): *A tanári pálya*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Pataki Ferenc (1991): Az iskola érték- és normarendje. Az iskola, mint társas rendszer. *Új Pedagógiai Szemle*, 9. sz. 24–30.
- Pataki Ferenc (2002): Az iskolaügy szociálpszichológiai dimenziói. In: Kovács Zoltán és Perjés István (szerk.): *Életvilágok találkozása*. Aula, Budapest. 96.
- Varga Domonkos (2007): Népszerű az egészségügyi pálya. *Medical Tribune*, 5–10.
- Zétényi Ágnes (1998): A hatékony tanár. *Iskolakultúra*, 8. 10. sz. 70–71.

Jegyzetek

¹ Összességében pedagógusnak értelmeztük az óvodapedagógusokat, a tanítókat, az általános iskolai, illetve a középiskolai tanárokat, valamint a felsőfokú intézményben oktatókat.

² A Jancsák Csaba által használt felsőoktatási tanár kifejezés helyett a felsőoktató kifejezést használom.

Pócsik Orsolya

középiskolai tanár, Debrecen